

Panindianismus jako budoucnost

Jaká bude budoucnost náboženství a víry indiánů Severní Ameriky? S vyměněním generace rodilých mluvčích se jistě do velké míry ztratí tak důležité porozumění významu slov, jazyk se udrží v některých lokalitách „jen“ jako obřadní jazyk. Bude růst i vzájemné ovlivňování formou setkávání, jedním z nich bylo i setkání starších v roce 2004,²⁵ kdy se do rezervace Irokézů Six Nations v Ontariu sjeli důležití duchovní představitelé indiánských skupin z USA a Kanady a diskutovali o svých zkušenostech. Jistě se budou šířit panindiánské prvky jako používání pejotlu a potní chýše, které jsou používány i jako forma léčení ze závislosti na alkoholu či drogách. Pejotlové obřady také dominují ve věznicích, protože výrazný počet vězňů představují vedle Afroameričanů i indiáni. Do popředí se dostávají i stále populárnější vzpomínkové jízdy (na koních, v autech, pěšky) či běhy, které jsou i formou modlitby za přání pro členy komunity. Pro mnoho indiánů by byl však obsah tohoto článku bezpředmětný, protože o víře a náboženství nemá smysl psát, ale má se žít...

Poznámky

- 1 Ve velmi kvalitním českém překladu s doslovem J. Ullricha: NEIHARDT, John G. *Mluví Černý jelen*. 1. vyd. Praha: Hynek, 1998.
- 2 American Indian Religious Freedom Act. *Documents of United States Indian Policy*. Prucha, Francis Paul. 3rd edition. Lincoln and London, USA: University of Nebraska Press, 2000. MILLOY, John S. *A National Crime: The Canadian Government and the Residential School System, 1879 to 1986*. 3rd edition. Manitoba, Winnipeg: The University of Manitoba Press, 2001.
- 3 *A Companion to the Anthropology of American Indians*. BIOLSI, Thomas. 1st edition. Malden: Blackwell Publishers Ltd, 2004.
- 4 Více viz: ŠAVELKOVÁ, Lívía. Církev, stát a politika asimilace vůči indiánům: Internátní školy - „převýchovau indiánů. *Pantheon: Religionistické studie: Náboženství a politika*. 2008, č. 2, s. 48-71.
- 5 The American Indian Movement - AIM
- 6 PRUCHA, Francis Paul. *The Great Father: The United States and the American Indians*. 2nd edition. Lincoln and London, USA: University of Nebraska Press, 1986.
- 7 BASSO, Keith H. *Wisdom Sits in Places*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1996.
- 8 *Documents of United States Indian Policy...*
- 9 Pejotl (*Lophophora williamsii*), ježunka Williamsova, je malý kulovitý kaktus, vyskytující se převážně ve středním a severním Mexiku a v jižní části USA, v povodí Rio Grande. Indiáni suší střed nadzemní části, která je známa jako pejotl, meskalové koláčky či meskalové knoflíky. Pejotl obsahuje alkaloidy, nejznámější jsou meskalin a lofoforin. Pejotl se buď jí nebo pije v podobě čaje, vyvolává zrakové i sluchové halucinace, víze jasných barev, někdy i deprese. Účinek drogy trvá 5-6 hodin, potom nastává zklidnění a fyzická únava. Při dlouhodobém používání drogy může docházet k těžkému poškození jater. (TADIČ, Roman, TADIČOVÁ, Jana. *Tséhóné'ó: Příruční šajenský herbář pro mírně pokročilé*. 1. vyd. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2007.)
- 10 Protože používání pejotlu bylo americkou vládou perzekuováno, vytvořila skupina indiánů z Oklahomy v roce 1918 Native American Church, která byla uznána i v dalších státech. Tato církev kombinuje náboženské

Poznámky čtenáře Carlose Castanedy

JAK ČÍST CASTANEDU

Petr Turecký

O Carlosi Castanedovi toho bylo napsáno příliš mnoho. O jeho životě, o jeho tajemstvích, o tom, že možná nikdy nebyl mezi indiány. Jeho knihy a jeho osobnost dokonale odpovídá módnímu zaujetí tajemstvím. Tento módní trend ale nakonec zakrývá z Castanedy to podstatné.

O Castanedovi nakonec vypovídá i fakt, že jeho jméno nelze vyslovit před vzdělanými lidmi, aniž by člověk měl pocit, že se ztrapňuje. Castaneda! To je přece ten, který si hrál na znalce indiánů kmene Yaqui a nikdy tam nebyl! Všechno to vyčetl z knih!¹

Není náhodou, že např. také filosofie (zvláště v novější době) hledá zdroj poznání v oblastech textu. Chci se tedy zabývat Cas-

tanedovými myšlenkami, a tím, jak působí, zda jsou pravdivé „zevnitř“. Ne v popisu vnějších událostí – např. zda don Genaro chodil hlavou dolů a Castaneda létal jako vrána. Soustředím se na vnitřní událost, na to, co má moc působit na moderního člověka jako zjevení (nakonec možná proto je Castaneda tolik populární).

prvky různých skupin z oblasti Pláni a prvky křesťanství. Setkání obvykle probíhají o sobotní noci a trvají až do ranních hodin. Lidé se scházejí v týpích nebo v místech, kde je možné umístit oltář a udržovat oheň. V Kanadě se setkání často uskutečňují v domech, oheň se proto udržuje venku. Součástí bývají i kázání a čtení z Bible. V průběhu se obřadně konzumuje pejotl. Popis obřadu ve velmi kvalitním českém překladu viz: (MOORE, John H. *Šajeni*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 233-235.)

- 11 Například pelyněk louisianský (*Artemisia ludoviciana*). (TADIČ, R., TADIČOVÁ, J. *Tséhóné'ó...*), do češtiny často překládáno jako šalvěj.
- 12 V původní podobě Lakotů bývají tyto 3 prvky často propojeny, více viz například již zmiňovaný: NEIHARDT, J. G. *Mluví Černý jelen...*, dále například v nepřesném překladu BROWN, Joseph Epes, ČERNÝ LOS. *Posvátná dýmka*. 1. vyd. Košice: Knižná dielňa Timotej, 1998. (Chybný překlad jména, jedná se o Černého jelena.) Výborná kniha je: ULLRICH, Jan F. *Mýty Lakotů aneb Když ještě po zemi chodil Iktómi*. Praha: Argo, 2002.
- 13 Zakladateli AIM byli Clyde Bellecourt (Odžibvej), Russell Means (Oglala Lakota) a Dennis Banks (Odžibvej).
- 14 V českém velmi kvalitním překladu - CHROMÝ JELEN, John (Fire), ERDOES, Richard. *Chromý jelen: Výprávění siouxského medicinmana*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004.
- 15 New Age Movement.
- 16 Oproti zákonu z roku 1978 týkajícího se náboženství je v tomto zákoně dáno právo indiánům používat pejotl.
- 17 Native American Graves Protection and Repatriation Act, někdy označován jako NAGPRA
- 18 Indian Arts and Craft Act.
- 19 Mezi nejznámější proroky patří Krásné jezero (Irokézové), Neolin (Delaware), Tenskwatava (Sóni), Wabokieshiek (Winnebago), Kenekuk (Kickapoo), Wodziwob a Wovoka (Pajutové), John Slocum (Sališ), Smohalla (Sahaptin) a Abishabis (Kří).
- 20 Protože v původních formách sociální organizace byla politická autorita často propojena i s autoritou náboženskou, loutkové vlády nebyly velkou částí populace komunit považovány za legitimní, přestože měly relativně velkou i finanční podporu ze strany USA, Kanady a jednotlivých států či provincií. V rámci příbuzenských vazeb tak v rezervacích, kde byla velká nezaměstnanost, získávali práci ve správě rezervace pouze „příbuzní“ těch, kteří stáli v moci oficiálně uznávaných vlád. Vědle nich však dále fungovali političtí a náboženská před-

stavitelé uznávání na základě původní koncepce světa, často výrazně znevýhodňování a monitorování.

- 21 Mám na mysli bydlení v domech či trailerech, nezbytná auta jako dopravní prostředek, obliba McDonaldů, zaměstnanost a dovolené. Samozřejmě, že život indiánů se liší zejména v tom, že v rezervacích je velká nezaměstnanost a chudoba, které nepodporují individualistický způsob života, dominující v americké a kanadské společnosti. Touto formulací chci spíše poukázat na to, že primárním zdrojem obživy až na výjimky některých arktických či subarktických lokalit již není lov a sběr plodin, či v jiných oblastech původní zahradničení.
- 22 Týká se například známého odborníka na Irokéze – Williama Fentona, který byl přijat do léčitelské společnosti Irokézů a poté publikoval knihu o jejich obřadech a maskách, které se nesmějí ukazovat ani v rámci irokézských společenství mimo dané obřady a souvislosti.
- 23 Často bez znalosti práce s prameny a kritického přístupu k nim, současně ale zase se vzpomínkami a autentickými prožitky s možností porovnat aktuální a minulý stav. Mnoho indiánů i v minulosti informovalo o tom, že antropologům a úředníkům schválně poskytovalo smyšlené a zavádějící údaje, které se v komunitách staly i vtipy.
- 24 Existují samozřejmě i pedagogové a akademici z řad indiánů, často působí v tzv. Native Studies programech, tedy ve studijních programech zaměřených na kulturu a politiku ve vztahu k indiánům.
- 25 Elders Meeting, 2004.

PhDr. Lívía Šavelková, Ph.D. (1977) je vedoucí katedry sociálních věd na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice, u indiánů pobývala v letech 2001, 2004, 2005, 2007.

Tento článek prošel recenzním řízením.

Poznání není podle Castanedy závislé na racionální stavbě, ale naopak racionalita je schopna nastoupit, až když má dost „energie“ pro vyslovení tohoto poznání: *Problém tkví v naší váhavosti přijmout představu, že poznání může existovat beze slov, která by je vysvětlovala. (...) lze znát beze slov a dokonce i bez myšlení... Poznání a jazyk jsou oddělené. .. ducha lze pouze prožít.* (Síla ticha, s. 42)

Přece jen trochu faktů

Carlos Castaneda (1925-1998) se narodil v Peru, vystudoval antropologii a zabýval se šamanismem – konkrétně Indiány z kmeny Yaqui. Jeho etnografická práce byla zpočtybněna. Dobře vystihuje Castanedovu životní cestu novinář Petr Třešňák: Castaneda sám podvod nikdy nepřiznal, zato se úplně uzavřel před veřejností, odmítal jakékoli rozhovory a zásadně se nenechal fotografovat. Jeho skutečné životní dobrodružství ostatně teprve začínalo. Zastřešen učením dona Juana a popularitou, postupně kolem sebe shromáždil okruh příznivců, jenž nesl všechny znaky sekty. Přestože navenek Castaneda tvrdil, že žije v celibátu, vstupenkou do společenství se pro adeptky (žen byla většina) stala společně strávená noc a zřeknutí se vlastní rodiny. Charismatický guru se choval naprosto nevypočitatelně, takže stoupenkyně žily v permanentní hrůze, kdy je odkopne. (...) Byl autor, jehož knihy obdivoval John Lennon i Federico Fellini, tak vypočítavý, nebo tak šilený? Jedna z bývalých stoupenkyň, jinak též úspěšná spisovatelka Amy Wallaceová, se přiklání k druhé verzi: „Byl čím dál víc hypnotizovaný vlastními fantaziemi. Upřímně řečeno si myslím, že Carlos dokonale vymyl mozek sám sobě.“²

Castaneda popsals své učení na asi dvou tisících stránkách (11 knih). Ve svých knihách popisuje tzv. šamanství Tolteků (exaktně je nelze dokázat, zaniklo s tolteckou civilizací). Šamanství postupně odhaloval v dosti složitém systému. Mělo vést k tzv. mistrovství vědomí, k rozbití sebereflexe a ke zjištění, že skutečnost kolem nás je závislá na tom, jak ji popisujeme. Ten, kdo vystoupí z (kolo-běhu) popisu, se stane „vidoucím“. Uvidí energii volně plynoucí vesmírem. Nejde tedy o šamanismus

ve vlastním slova smyslu, ale o učení, které má pomocí prvků šamanismu získat příznivce a postupně jim ukázat osvobození od chtíče, lpění, sebelásky a dalších příznaků člověka.

Texty

Jak číst Carlose Castanedu? Co je centrem jeho příběhů? Určitě to není ona zázračná část jednotlivých příběhů Castanedových učitelů, ale spíše ta část, kdy tito učitelé změnili život, aby se dali do služeb „nekoněčna“ nebo „záměru“ (pojem není důležitý). Podle Castanedy je podstatné, že některé příběhy jsou příběhy síly – mají moc – a jiné nejsou. Castaneda učí čtenáře rozpoznávat, které příběhy, či které části vlastního čtenářova příběhu jsou podstatné. To se ale děje uvnitř řádků při procesu čtení. Čtenář si může představit před sebou vlastní život a po přečtení Castanedy rozpoznat, která událost, byla důležitým zjevením jsoouca. Castaneda učí člověka rozpoznávat, že svět, do něhož jsme posazeni a jehož jsme součástí, je zjevení.

Castanedu je důležité číst po pořádku. Rozhodně nedoporučuji začít posledním dílem, kde jsou shrnuty nejdůležitější vý-roky. Ochudili byste se o Castanedův příběh. A každý příběh zve k následování.

Ne náhodou začíná svůj text o Castanedovi Zdeněk Neubauer větou: Před okouzleným čtenářem radostné zvěsti z Mexika vyvstává nevyhnutelná otázka: Stalo se to OPRAVDU, či jde o literární fikci, rafinovaný podvod? Zažil to všechno autor SKUTEČNĚ?³

Z. Neubauer udeřil hřebík na hlavičku, když nekompromisně, hned na začátku, vzkázal, že tento způsob kladení otázek dokazuje nepochopení obsahu Castanedova sdělení. Nemohu než zde odkázat na podobnost s křesťanským příběhem. Lidé stojící pod visícím Ježíšem na kříži podobně mohli zkoumat, kdo vlastně Ježíš byl. Nikdo nikdy nedokáže, zda na kříži visel spasil světa, nebo ne. Nikdo nikdy nedokáže, zda Castaneda byl mezi Indiány, zda se stal vránou, nebo ne. Zda Don Genaro chodil hlavou

dolů jako moucha na stropě. Pozitivisticky vycvovaný člověk je postaven před pobuřující fakt: exaktní důkaz nemá smysl. Exaktní důkaz nehraje v příběhu radostné zvěsti žádnou roli. I kdyby nakrásně existoval, roli by nehrál. To je jedna z myšlenek, kterou se snaží Castaneda sdělit.

Bible tento fakt nepotřebovala sdělovat, protože byla napsána před nástupem racionalismu. A tak může být duchovním hledačem Castaneda pomoci.⁴ V tomto smyslu je právem považován za velkou osobnost 20. století. Ale přesto: jako by se Castaneda pokoušel zápat o racionální zachycení tohoto druhu poznání. Jako by šel až na sám práh snesitelnosti. Odpověď nenalézá, odpověď zakouší. Nemůže ji ale vyslovit. Předává pouze popis tohoto zápasu. Tento popis je dokazatelný vnitřně každým čtenářem, který sám na sobě bude zakoušet stejný zápas poznání. Castanedův zápas proto čtu jako zápas archetypální. Je totiž společný (sdělný) mnoha lidem.

Castanedovo pojetí svobody

Castaneda mluví o tzv. *pohybu bodu spojení*. Tvrdí, že člověk tihne ke zvyku, k usazení a tím – k otupělosti. Pro toto usazení, hovění si v návyku každodenního života, k nechuti cokoli změnit používá **metaforu**, tzv. bod spojení (vnímání). Je potřeba tento bod spojení rozhýbat, aby člověk mohl duchovně růst: *V tobě se včera zastavilo to, že svět je takový, jaký ti pořád říkají, že je. Od chvíle, kdy se narodíme, nám pořád někdo říká, že svět je takový a tak a tak, a proto přirozeně nemáme jinou možnost, než vidět svět tak, jak nám říkají.*⁵

*Zběžné vnímání je také naše past. Toto zběžné vnímání je pro nás tak skutečné, že zapomínáme na to, že jsme si je sami vytvořili, protože jsme přikázali svému bodu spojení, aby se objevil tam, kde se objevuje. Zapomínáme na to, že se nám to jeví tak skutečně jen proto, že jsme si přikázali jako skutečnost to vnímat. Máme sílu sbírat povrch svých propojení, ale nemáme sílu se ochránit před vlastními příkazy. Tomu se ale musíme naučit.*⁶

Don Juan se mu snaží vysvětlit, co se děje s člověkem, když přeruší tok každodenního zvyku, každodenního stereotypního opakování. Skutečné poznání přináší **osvobození** od těchto návyků.⁷

Castanedovo „moralizování“

Podstatné je, že Castaneda na této cestě opakovaně selhává. Alespoň ve svých knihách

Indián kmeny Yaqui v Arizoně v roli záporné postavy při dramatu na oslavu křesťanských Velikonoc.

Ilustrace z knihy Sama D. Gilla „Native American Religions“, Wadsworth 1982.

si sám o sobě nedělá iluze. Uslyšel volání, šel za ním, selhával, znovu šel, až se nakonec ukázalo, že nemá dost sil.

Castanedův příběh není příběhem dokonalého hrdiny. Kupodivu ani příběh Dona Juana. I tento bezmála božský učitel se musel ke své spiritualitě složitě prokousávat. Tato opravdovost je na Castanedových knihách cenná.

Ostudné je, že na supermana si Castaneda začal hrát ve svém soukromém životě, alespoň pokud můžeme věřit jeho začce Amy Wallaceové. Castanedův literární příběh je však plný pochybností a pádů. Jako příběh kohokoli z nás. A tak umožňuje čtenáři snadno vstoupit. Měl-li by někdo výhradu, že Castaneda nabádá k tvrdosti a cynismu, pak si může přečíst následující ukázkou.

Don Juan se vyslovoval jasně: *Člověk musí být navýsost pokorný a nemít nic, co by musel obhajovat, dokonce ani vlastní osobu. Vlastní osobu je třeba chránit, ale nikoli obhajovat.*⁸

*Sebedůležitost je náš největší nepřítel. To, co nás oslabuje, je pocit uraženosti ze skutků a přečinů našich bližních. Naše sebedůležitost od nás vyžaduje, abychom většinu života strávili někým uraženi.*⁹

To není bezohlednost nebo cynismus, ale citlivost k tomu, co nás obklopuje. Castaneda se snaží zachytit vznik sobectví a sebedůležitosti v samém jádru. Proto je provokativní, ironický, a možná i těžko srozumitelný. Prvoplánově totiž tyto a mnohé další podobné věty svádí k doměnce, že Castaneda vyzývá čtenáře k popření základních etických hodnot. Jde mu však spíše o bourání zvyku a zlozvyku.

Bojovník a příběhy síly

Člověk, který je uchvácen možností osvobození a rozhodne se jít za touto nadějí, se stává bojovníkem.

Bojovník je člověk, který ví, že sebelítost je blízká sebedůležitosti a že je to vlastnost, která vede do záhuby. K jejímu potlačení nabízí Castaneda ve svých knihách celou řadu rad. Castaneda se zabývá v této souvislosti s vnitřním rozhovorem člověka. Se strukturou řeči, ve které formulujeme svůj vnitřní dialog souvisí podoba světa, který vidíme kolem sebe. Praktické užití této myšlenky (snad ji převzal z buddhismu) Castaneda mnohokrát ve svém díle v různých variantách opakuje. Člověk je takový, jaký typ vnitřního dialogu vede. Castaneda může někoho (kdo nic neví o mediaci či modlitbě srdce na křesťanském vý-

chodu) šokovat myšlenkou, že onen vnitřní dialog lze zastavit. Tím ovšem Castaneda předbíhá moderní západní filosofii, protože si trvá tvrdit, že to lze. A že se lze tudíž odpoutat od světa, který nás obklopuje – onoho totalitně vnitřního – a vystoupit ze sebe sama, nábožensky drze řečeno: do nekonečna. A navíc to říká téměř poetickou řečí: *Tahle ulice vede jako každá jiná do věčnosti. Jediné, co musíš učinit, je projít tudy v naprostém tichu, nic víc.*¹⁰

Bojovník se učí rozpoznat příběhy, které jsou schopné rozhybat bod spojení, který nás jinak táhne do všednodennosti. Další důkaz vnitřní pravdivosti Castanedovy filosofie. Castaneda se pokouší vyučovat, jak poznat, který příběh je tzv. příběhem síly. Který má schopnost uvolnit člověka svázaného pouty. Který umožňuje člověku vyjít z jeskyně na světlo. Důležité je ovšem si uvědomit, že Castaneda VÍ, že příběh vůbec MÁ TUTO MOC.

Castaneda ve svých knihách sám začíná chápat, že jeho představy o indiánech popsané v první knize byly postupně překonány. Castaneda tak nabídne čtenáři katarzi. Sám veden s Castanedou začíná chápat, že všechny popsané věci, které Castaneda prožíval a dělal, tak v prvních dvou knihách interpretoval zcela špatně.

Don Juan učí Castanedu znovu číst jejich společný příběh. V příbězích síly nabídne Castanedovi svou verzi příběhu jejich setkání a také smyslu setkání.

Castaneda učí čtenáře být vnímavý k vlastnímu životnímu příběhu. Uvědomit si skutečně podstatné události a pokoušet se je dobře interpretovat. Schopnost interpretace závisí podle Dona Juana na velikosti osobní energie, kterou člověk má.

Takto na mnoha příkladech¹¹ rozepisovaný proces je dle mého názoru tím nejzajímavějším, co Castaneda svými knihami poskytl. Umožňuje totiž čtenáři aktivně vstupovat do psaného příběhu. Učí jej také vystupovat ze své kulturní danosti a snad lépe rozumět příběhům jiným, prastarým, např. biblickým. Castaneda nelze číst jako nezávislý pozorovatel. Jinými slovy, Castaneda se snaží ve svých knihách očistit most mezi člověkem a nebem.

Bezcitnost?

Jedna z mála fotografií Carlose Castanedy. Pochází z roku 1962 a Castaneda je na ní s Joanie Barkerovou, „první studentkou dona Juana“.
Foto: <http://www.sustainedaction.org>.

Velmi choulostivým tématem Castanedových knih je soucit. Castaneda odmítá křesťanský soucit, křesťanskou lítost. Castaneda dokonce s oblibou křesťanství napadal (čtenář musí číst: katolického křesťanství latinsko-amerického typu). A proto snad velmi vyhraně používal slovo *lítost* nebo *soucit*. *Neřekl bych, že to byl zrovna soucit, spíš vcítění. Bojovníci nejsou schopni pociťovat soucit, protože už sami sebe přestali litovat. A bez hnací síly sebelítosti nemá soucit smysl.*¹² Castaneda tvrdí, že úspěšný bojovník nemá slitování. Slitování je podle něj často ovlivněno vlastní sebelítostí. A v této poloze je vlastně škodlivé. Castaneda se tady pohybuje na hraně nože a dle mého názoru je pro většinu křesťanů v tomto bodě nepřijatelný. Přesto se domnívám, že jeho pohled může i zde být velmi poučný a odhalující. Z křesťanského světa známe dobře příklady velmi aktivních lidí, kteří za svou sociální aktivitu a starost schovávají vlastní potřebu sebeuspokojení.

Castanedovy útoky na přecitlivělost západního člověka jsou ve své podstatě demaskující. Castaneda ukazuje, že západní člověk je přesným opakem mínění, které chce o sobě mít. Je mimořádně krutý, protože kultem západního člověka je sebedůležitost. *(Don Juan říká:)* *Já nejsem racionální člověk, já tak jenom vypadám, protože mám tak účinnou masku. To, co vnímáš jako mou rozumnost, je nedostatek slitování, nedostatek lítosti, protože právě tohle je nelítostnost: naprostý nedostatek lítosti. Protože ty maskuješ nedostatek lítosti velkodušností, vypadáš jako bys byl nenucený a otev-*

řeny. Ale ve skutečnosti jsi velkodušný asi tolik, jako já jsem rozumný. Oba to jenom hrajeme. Umění maskovat fakt, že nemáme slitování, jsme dovedli až k dokonalosti.¹³

Castaneda bojuje a snaží se dostat až ke kořenům: *To, čím se odlišují normální lidé, je metaforická dýka, kterou máme: starost o svou sebereflexi. Touto dýkou se řízeme a krvácíme. A pouta sebereflexe mají za úkol dávat nám pocit, že krvácíme společně, že sdílíme něco nádherného, naše lidství. Ale kdybychom to měli prozkoumat, odhalili bychom, že krvácíme sami, že s nikým nic nesdílíme, že si jenom hrajeme se svým poddajným, neskutečným a umělým odrazem. Čarodějové už nejsou ve světě denních záležitostí, protože už přestali být kořistí své sebereflexe.*¹⁴ Jeho snahu vnímám tedy jako dekonstrukci. Z tohoto citátu je jasně patrné, k jakým nedorozuměním může dojít. Problém čtenáře Castanedy může být v tom, že Castaneda čte jako návod, a ne jako příběh.¹⁵

Závěrem

Na několika případech jsme viděli, že Castaneda pracuje se stejnými mechanismy, s jakými pracují i jiné náboženské směry. Zda tak činil záměrně, nebo ne, podle mého soudu nelze rozpoznat. Užívá totiž jiných metafor, a tím tak zametá stopy.

Domnívám se ale, že struktura myšlení je stejná. Hlavní směrovky cesty podle Castanedy jsou: sebedůležitost, sebereflexe, vymanění se z pout každenního vnímání, nelpění na vlastní řeči, vymazání vnitřního dialogu, odhalení moci příběhu.

Ptá-li se někdo, zda Castaneda popsal nábožensko-filosofický systém indiánů kmene Yaqui, pak musím odpovědět, že nikoli. Castaneda ho **chtěl** popsat, ale jaksi se mu to vysmeklo z rukou. Otázka, zda je to literární figura, finta, jak zmást čtenáře, je vedlejší. Kdyby jeho příběh nebyl pravdivý (tak, jak si představujeme objektivitu), tak musíme Castanedovi přiznat genialitu, s jakou se mu podařilo na stránkách svých knih spřádat vlastní životní příběh. A v tom smyslu mi naprosto nevádí, zda někdy vůbec v Mexiku byl, či nebyl.

Indián kmene Yaqui v Arizoně jako jediný tanečník. Ilustrace z knihy Sama D. Gilla „Native American Religions“, Wadsworth 1982.

Jak poznamenává Z. Neubauer, jedním z nepřímých důkazů pravosti jeho příběhu je i to, že to byl příběh se smutným koncem.¹⁶ Smutným o to víc, že měl dohru v osobním životě. Pokud je pravé svědectví A. Wallaceové, Castaneda zvláště v pozdějších knihách více a více směřoval k „zákonictví“, k lpění a přesnému dodržování určitých magických a rituálních praktik, které sám vymyslel. Castanedovi se tedy nejen nepodařilo vstoupit onou tichou ulicí do nekonečna, ale navíc podlehl vlastním démonům. Byl téměř protikladem svého vždy usměvavého, bezprostředního a moudrého učitele Dona Juana.

Z knih můžeme vyčíst i to, že Don Juan byl vůči Castanedově budoucnosti skeptický a často mu říkal, že má sklony k totalitnímu chování (jako veškerá přílišná spiritualita).¹³ Ostatně Don Juan nebyl prorokem (a jeho učení ani nemělo být prorockým), učil jen větší citlivosti pro svět, který nás obklopuje. A citlivý člověk se potom těm ostatním může jevit jako vidoucí.

Castaneda selhal dvojím způsobem. Nestal se následovníkem Dona Juana hodným toho jména, byť si to asi velice moc přál (a možná právě ta touha, až chorobná, ho zničila), ani neobstál v občanském životě. A. Wallaceová jej líčí jako arogantního, nevypočitatelného macha, který zneužíval své obdivovatelky (rekrutující se ze zlaté mládeže). Některé za to zaplatily životem.

Z tohoto pohledu byl Castaneda nebezpečný fanatik, který patřil do psychiatrické léčebny.

Castanedův přístup se jeví jako cesta mystická, cesta osvobozující od života žitého ve zvyku a v trápení, které nikam nevede. V tom vidím největší problém. Čtenář Castanedových knih může nabýt pocit, že to tak je. V praxi se ovšem ukázala mnohá úskalí, které nejsou z knih patrná na první pohled. Castanedův způsob osvobození (chcete-li spásy) příliš snadno svádí čtenáře k pocitu, že je to cesta snadná, dosažitelná nějakou přesně danou technikou.

Carlosova metoda byla míneňna tak, aby přiváděla ke svobodě - ale když moc spočívá ve schválení hierarchie, výsledkem není svoboda, ale vytvoření automatických obav z toho, že budeme vyhozeni... Ego je tak tlučeno ještě větší silou a vý-

sledkem je ještě větší strach... 'Dokonalí' jedinci jsou definováni jako bytosti bez ega, a tudíž mají volnost v ukáznování druhých, což dělají způsobem, jakým je jim libo (...) byl to uzavřený systém. Když čarodějové čelili obtížným dotazům, tak odpovídali: „Ještě nejsi na odpověď dost zralý - snad až jindy.“¹⁸

Poznámky

- Ukázalo se, že Castaneda si vymýšlí svou minulost, a na jeho dílo si důkladně posvítily etnografové. Prokázali, že vyprávění si protřečící, postava dona Juana neodpovídá spiritualitě kmene Yaqui a zdá se být složena z různých šamanských praktik z celého světa. Badatel Richard de Mille pak objevil nápadnou podobnost čarodějových výroků s rozličnými texty jiných autorů, jóginů, západních filosofů, a dokonce s Alenkou v říši divů. „Carlosova dobrodružství se neodehrála v poušti Sonoran, ale v knihovně kalifornské univerzity,“ uzavřel případ de Mille. - Petr Třešňák, Respekt, 17/2008.
- Tamtéž.
- Učení Dona Juana, str. 177.
- Text Z. Neubauera pochází z roku 1983 (!). Neubauer popisuje Castanedovu ZKUŠENOST takto: Castanedovi nejde o osobní zážitek, ale o ZJEVENÍ SKUTEČNOSTI, reality jako takové. Racionální člověk poučený vědou odděluje to, co je skutečné – tj. objektivní, od pouze objektivních omylů. Tato skepse ale není přesto radikální. Opírá se o sebevědomou jistotu, že se už předem ví, CO je skutečnost. Castaneda odhaluje tuto strukturu uvažování (běžnou v naší, západní civilizaci), jako iluzorní. Motivem pro něj pro něj není odborný zájem nebo zvědavost (jak je to běžné), ale svobodné dobrodružství poznání, doprovázené SEBEPROMĚNOU. Podobá se spíš boji a lovu, než studiu v dnešním slova smyslu. (Z. Neubauer, Doslov, in: C. Castaneda, *Učení Dona Juana*, Reflex, 1992.)
- C. Castaneda, *Cesta do Ixtlanu*, Volvox Globator, 2000, s. 209.
- C. Castaneda, *Vnitřní oheň*, Volvox Globator, 1998, s. 115.
- Běžný člověk nepoznává, nýbrž ověřuje si své předpoklady. Proto NEVIDÍ, pouze se DÍVÁ. Uzavírá se tak do objektivní reality svých projekcí před světem, před jemným působením skutečnosti, promlouvající k němu znamenitými jako závaný větru, křikem prátků ap. (Z. Neubauer, Doslov...).
- C. Castaneda, *Dar Orla*, Volvox Globator, 1997s. 161.
- C. Castaneda, *Vnitřní oheň*... s. 20.
- Tamtéž, s. 233.
- Samotné příklady nemohu vzhledem k omezenému rozsahu mého příspěvku uvádět (čtenář je najde v knize *Příběhy síly* ad.).
- C. Castaneda, *Sila ticha*, Volvox Globator, 1998, s. 38.
- Tamtéž, s. 114.
- Tamtéž, s. 82.
- Tak jako se mnozí snaží z Bible udělat návod a potlačit příběh, i zde může dojít k snadnému zneužití a totalitě.
- Z. Neubauer měl na mysli fakt, že Castaneda neodešel onou pověstnou ulicí do nekonečna, ale zemřel příliš lidským způsobem. Castanedovo selhání spočívalo především ve zneužití svého postavení. To ale v době sepsání svého doslovu Z. Neubauer ještě nemohl vědět.
- Castaneda dovedl velmi citlivě hovořit o úloze liturgie v náboženství. Vesměs ji odsuzoval jako slepou uličku na cestě k osvobození. Člověk ulpí na pravidlech.
- A. Wallaceová, *Čarodějova učednice*, Dobra 2006, str. 381.

Mgr. Petr Turecký (*1974) vystudoval historii umění. Působí jako farář Českobratrské církve evangelické a redaktor časopisu Protestant.